

APRÓ KÖZLEMÉNYEK.

Laikusok évadja. A *Föld és Ember* ez évi számában (115. l.) néhány példán szóvátettük helyneveink szlávomániás laikus magyarázatait. Azóta két másik díszpéldánnyal találkozunk. Ugyanott a 107. lapon *Tokaj* névről ezt olvassuk: „Neve a szláv *sztokoj* = *viztorkolat* után kopott ki (!) Tokajjá”. Ezt a piramidális ostobaságot Zemlén m. monografiájában olvashatjuk, s bizonyára onnan írta ki jóhiszeműleg szerzőnk, inkább elfogadván ezt, mint a semmivel sem ostobább, vagy naivabb magyar népi magyarázatot, mely így szól: Tokaj = *tok* + *háj*. De éppen ennek óvatosságra kellett volna őt intenie a szláv etimológiával szemben is. Ha valaki településtörténeti kérdéssel foglalkozik, szoros kötelessége, hogy az idevágó irodalmi adatoknak utánnaé-zen.

Megírta pedig Permből már 1898-ban *Pápay József* (*Magyar Nyelvőr*), hogy csuvas földön egy csomó *Togaj* (és Tárkány) helységnev van (l. *Stieler*: *Handatlas*) „és semmi kétség, hogy ezek a mi helyneveinkkel valami kapcsolatban vannak”.

Baskir földön gyakori helynév a *Tugaj* s az ott „erdővel benőtt partot jelent” (*Ethnographia* 1902., 159.). Hogy a mi Tokajunk ezzel a közszóval függ-e össze, nagyon valószínű (l. M. Ny. XXIII: 568.). Annyi bizonyos, hogy *Togaj*, *Tokaj* ma is közönséges török (krimiai tatár) személynév. Helynevünk eredetét alkalmasint errefelé kell keresnünk, mert a honfoglaláskor e tájon kun vezérek sze-

repelnek, s hogy mennyi itt a törökös helynév, azok, akik olvasnak is, jól tudják.*)

*) Azt csak úgy vessző alatt mondjuk meg, hogy van nekünk egy másik *Tokaj*-unk is (hogy a gömörít, somogyít, ne is említsük), ma *Kistokaj* Miskolc alatt. Ezt oklevelesen jóval korábban említik (1256: *Tukaj*, ugyanígy a gömőri is) mint a zempléni, s mivel a XII. században telepedett ősmagyar (török) *Miskóc* nemzettség egyik ágának szállásterülete volt, alkalmasint korábban megült hely, mint a másik. Minthogy pedig *terra* volt, kétségtelen, hogy első gazdáját *Tokaj*-nak hívták. A *Miskóc* nemzettség szállásterületén kimutatott személyhelynevek különben túlnyomóan törökök (l. *Tört. és Rég. Köz.* Miskolc 1928 márc.—júl.)

A 108. lapon azt mondja *Tiszanánáról*: „Neve szlávos hangzású.” Honnan veszi ezt, vagy mivel tudja igazolni? De főképpen: minek kell ezt feltálatni, mit tudunk ezzel többet községünk és a halászat kapcsolatáról?! Inkább az ilyen megjegyzéseket küszöbölte volna ki dolgozatából, mint pld ez: „*Fegyvernek*, nincs adatom róla.” Pedig tudjuk, hogy ez a falu már a tatárjárás előtt megvolt, s a későbbi adatokat is megtalálta volna, az általa használt *Csánki*-ban, ha jó helyen kereste volna.

Azt azonban, mint magyar embernek, tudnia kellene, ha ilyen témával foglalkozik, hogy volt a korai Árpádkorban egy igen előkelő *Nána* nemzettségünk, s egy sereg *Nána* nevű urunk, akik saját alapítású falvakban örökítették ránk a nevüket. Egy *Nána* 1266-ban, éppen Csongrád-ban, egész sereg falut és halastavat hagyományozott a Nyulakszigeti apácának, amiről szerző persze nem tud. Ez a *II. Nána úr* pedig nem volt holmi ágrólszakadt „szláv”, mert az Anonymus szerint őnd honfoglaló nemzetsegből származó, töröknevű *Kalan* nembeli *Pósafia* fia volt. És így tovább!

Végzetesen komoly dolgok ezek, s nekünk a hitvallók konokságával, de természetesen tudománnyal is kell védelmeznünk őket, hitvány és becstelen népek tudatos támadásai ellen.

Más téren tudós munkát végző fiatal szerzőnk egyéb foglalkozásaira ez alkalommal nem térünk ki. Dolgozatát röviden az *Ethnographia* legközelebbi mellékletében ismertetjük.

A másik „szláv“ bogarat lelkes és munkás honismertető: geográfusunk eresztette szárnyra, *Somogy földje és népe* Csurgó, 1928. című munkájában (47.), azt írván a régies alaku *Chorgow*-ról, hogy ez, *ow* végzete szerint szláv eredetű név. Holott tudnia kellene, hogy ez az ártatlan *w* betű a szó végén, a régi írás szerint a hosszú magánhangzót akarja jelölni (pld. *erdew*, *fertew*, *Soyow* = erdő, fertő, Sajó), nem is szólva arról, hogy ez az alak egyáltalán nem az eredeti, mert a legkorábbi adat *Chergou* és *Churgo* 1193-ból és 1219-ből, amit a településtörténészeknek szintén tudni kell. Csurgó tehát (több társával együtt), a magyar *csurgó*-forrástól kapta nevét, amint azt ugyanott a 13. lapon helyesen értelmezi *Haám Lajos*. Szerzőnket azonban megzavarta a Berlinben szerzett porosz-szláv helynév-búvárlat és egyéb „Forschung“. Bizonyára ez mondatja vele ezt is: „a soros forma(!), a vízvédelmi elhelyezkedés (!) is, mind a szláv településforma mellett bizonyítanak“. Igaz, hogy máshol meg azt olvassuk, hogy Csurgó erdőirtáson telepített pásztorialu. Bocsánatot kérek, de ezek nem komolyan vehető állítások. A településformák vizsgálata, ill. magyarázata igen sokoldalú, elsősorban történeti elmélyedést kíván, s nem térképi alaprajz-játékból áll. Nemzeti vagy etnikai jellegek könnyed belemagyarázása pedig, mint szerző teszi, teljes tájékozatlanságra vall. Mindez természetesen, derék munkájának csupán erre az egy pontjára vonatkozik.

Báthy Zsigmond.

Hajduszoboszlót is szlávok alapították? *Vitéz-Málnási Ödön dr.* „Hajduszoboszló története, Debrecen 1928“ című derék munkájában (5. l.) a következők olvashatók: „Szoboszló ne-

ve minden valószínűség szerint a szláv *Sobeslaw* férfinév magyarosan kiejtett alakjának tulajdonítható, mint ahogy a szomszédos *Szováti* is *Swatból*, Nád-Udvar pedig *Dwor*-ból származtatható és így indokolt az a feltevés, hogy Szoboszló alapítói szlávok voltak“.

A valóság ezzel a könnyű kijelentéssel szemben pusztán annyi, hogy Szoboszló szláv sz. név ugyan, de ezt a nevet tudvalevőleg magyar emberek is viselték, éppúgy, mint egyéb szláv és német nevet is, amire annyi példánk van. Az ilyen természetű helynév alapján tehát semmiféle etnikumra nem szabad következtetnünk, amint ezt többszörösen megírták: . . . úgy látszik még mindig hiába.

Szováti szavunk eredetét nem ismerem, de erősen kétlem, hogy a *Swatból* (mi ez?) származik. Ez is gya-kori személynév volt nálunk (pld. a *Bicske* nemzetség fáján: Barancs, Micske, Szováti, Litér és Mada. *Karácsonyi*: Magy. nemz. I. 242.), s belőle sok *Szováti* helynevünk lett pld. Kolozsban, Szabolcsban, Csongrádban, Komáromban, Sopronban stb., mindenütt árpádkori magyar telephelyeken. Ha a név tehát tót s viselője is az, akkor már a korai Árpádkorban laktak tótok szanaszét az országban! A szláv eredetű magyar *udvar* köznév alapján még kevésbbé lehet ilyesfélélt következtetni. Megjegyzendő, hogy szerző szerint a következő népek laktak vidékünkön: predavensek, anatók, thrákok, vandálok, viktofálok, hunnok, gepidák, avarok és kazárok, csak éppen szlávok nem. Pedig a szoboszlaiakon kívül mink is szeretnénk tudni, hogy a sokféle szláv közül melyik telepítette hát városunkat.

Ellenben ezekkel az u. n. szláv helynevekkel szemben ötszörannyi törökös-magyar személy-helynevet hozha-

tunk fel Szoboszló környékéről s ez meg is felel vidékünk települése történetének. Egy mondatnál feljebb maga szerző mondja, hogy *Marót* kazár országa, ill. az *Ound* törzs szállásai voltak itt.

Amit *Etel-völgyéről* és vele kapcsolatban *Atilla* lakhelyéről mond, nem vehető komolyan.*)

Bátky Zsigmond.

Kökemen. Egy ilyen nevű birtok volt Veszprém, Fejér és Komárom határán, alkalmasint Mór tájékán. Az adatok ezek: 1397: Paulus dictus Jouchher (= Jóvér?) de *Kwkemen*, 1409: Poss. populosa *Kwkemen*, 1433: poss. *Kwkemen*, alio nomine *Udvarhely* (Csánki III.). A név *küke-men*-nek, *kökemen*-nek olvasandó. A *F. és E.* 1923. 20. lapján ezt így tagoltam: *kő + kemén*.

Most azt látom, hogy alaposan tévedtem, mert így tagolandó: *küke* (köke) + *men*, vagyis abba a törökös névcsoportba tartozik, ahová *Urmán* (személy- és helynév Baranyában, Szolnok-Dobókában stb.), *Kodormán* (ma is élő kunsági családnév, továbbá község és patak Csikban), stb. Jelentése elsődlegesen a m. „kékség”. Gyakori név.

Példáért nem is kell messzire mennünk, mert ott van a közelben egy, úgy látszik nagyobb török terület szomszédjában (*F. és E.* 1927. 198.).

*) A régiségben *Szó + d*, *Szó + s* (*Ortvay*: Pozsony város tört. I: 75), *Szó + sa* és *Szó + nok* személynévképpen fordulnak elő. [Egy *Szolnok* pusztát Komáromból is ismerünk Kocs és Igmánd között 1500-ból. (Csánki). 1234-ben pedig *Zonuc* nevű embert említenek Igmándról (*Pannonh. Rt.* I.).

Győrben volt egy *terra Zoa* (1231), mely később *Zava* lett, ma *Száva*. *Szova* itt világosan s. név (v. ö. *Szovafehére* *P. Rt.* I), s nem más ez, mint a *szó* szavunk teljesebb alakja. Ehhez jön aztán, éppúgy mint a *szó*-ban, a *d*-t képző. (V. ö. *Szólad* és *Szólat* Somogy, sz.-név, vagy *Zuat*, *Zohad*, *Zowath*, *Zonad* Hajok).

a Bakony végében a török nevű *Bánk* mellett *Kökeháza* (*Kökénháza*, *Kükeháza*, Csánki: III, 239.), ma pusztá. (Hunyadban is volt *Köke* család, vérokon a Barancskayakkal!) Ugyancsak itt van *Bánktól* dny.-ra a *Kenyeri* pusztá (l. lentebb). Innen ismét nem messze, Pápateszér fölött találjuk a *Kökeményesi* malmot.

Hogy *Bánk* személynév, (török бага + magyar n. becéző + k kicsinyítő képző, l. *M. Ny.* 1928: 149.), mutatja az, hogy egyes részeit *Bánkfelde*-nek, *Bánkházá*-nak hívták (*Pannonh. Rt.* I.), de török nevű birtokosáról hívták *Katlu*-nak is, annak egyes prédiunait pedig *Káltházának*, *Kátházának*, *Kát*-nak is (u. o. és Csánki, v. ö. *F. és E.* 1927: *Kotliba*). Az itt szereplő birtokos *Katl*-nak, aki a pamonhalmi monostornak hagyakozik, testvére is törökös nevet visel (*Opos*) s *Bársonyos* török nevű birtokon kívül *Karalka* birtok neve is alkalmasint török. *Bántalva* v. *Bándfalva* volt Devecser-Ajka mellett, *Bánd* (Bánt) ma is több van, s van *Bánta* ugyancsak Veszprémben. Érdekes, hogy a zalai régi *Bánkfalvat*, ma *Bántá*-nak hívják. (*Bánok*-Szentgyörgy neve is alkalmasint idevaló).

Néhány szót még a *Katl*-hoz! A *F. és E.* 1928: 198. lapján azt mondtam, hogy a kunbesenyő területen fekvő *Kátó*, *Káta* (Gáta) helyneveink is alkalmasint ezzel függenek össze. Az idézett munkában (*P. Rt.*) látjuk, miképpen lett *Katl*-ból *Kált*, *Káld*, *Kát*. (Egy *Káld* Fejérben is volt „inter bissonos: 1383“ Hőrcsök, Hatvan táján). Ebből aztán már könnyen lehet *Káta* (pld. *Szépa*, *Pentüka* stb.). Nagyon valószínű, hogy a pestmegyei hét *Kátá*-nak nevet adó *Káta* nemzetiség török eredetű. (Annak is tartják, nevezetesen kunnak.) Egy *Gátha* család Gömörben is élt a középkorban (*Forgon*: Gömör m. nemes családai).

Egy *Gatk* nevű embert (v. ö. Bán + k) a fenti munka 287. lapján találunk.

A török *kök*-ből lett magyar *kék*, mint mondtuk igen gyakori személynév és helynév nálunk, s meggyenk nyugati felében is volt egy *Kék* falu (*Csánki* III. 237.) szintén nagyobb törökös környezetben a *Szalók* (= balog) nemzetség. települési körzetében.

(A *Szalók* (Zolouc) nevet *Pais* vetette össze a török *solak*-ból *szóval*. Erre én is gondoltam, de másfelől azt hittem, hogy a *soluk* = *lehellet*, *lélek* (oszmán, kumük, karacsái, solumak = lélekzeni) szóval függ össze, s analógonja lehetne a magyar *Lél*, vagy a nálunk is akkortájtban előforduló szláv (cseh *Duch*, *Ducha* (= lélek). Így hívták Zágráb első püspökét, aki cseh származású volt. Ezt kereshetjük *Suluk* nevünkben V. R. és a somogyi *Szulok*-ban. *Szulok* erdő van Bátaszék mellett.

Máshol említettük (F. és E. 1921: 138.), hogy e helyneveink jó részét *Madzsar* gyűjtötte össze. Mi azt most néhány eldugottabb személynévvel akarjuk megszerezni: 1240: *Kec* (Okl. Sz. „*kék*“ alatt; a kérdőjel elmaradhat), 1237: *Cuuc* (= küük u. o. „virágos“ alatt), 1135: *Qucd* (= *kükd*, u. o. „mag“ alatt), 1095: *Quecsa* (= *kéksa*, u. o. „magyar“ alatt), 1211: *Cucus* (= *küküs*, u. o. „magas“ alatt). Egy másik ilyen alak van a V. R.-ban. Háromszékben pedig van *Kökös*, *Kekes*, sőt *Kökény* község. (I. *Lipszky*-ben). 1224: *Cugus*, *Gugeus* (= *gökös*, *gögös*, Gönyön *Wenczel* I. 197.), Gönyön említik ugyanakkor *Ibrah*-t (Pannonh. Rt. I.). Ez bizonyára *Ibrahim* rövidítése. Ez a sz. név éppen ezen a vidéken több faluban előfordul s viselője korábban mohamedán lehetett (*Melich*: *Muren* és *Vahud*, M. Ny. 1926.). *Kökös* család még a XV. sz.-ban is volt Győrben (*Csánki*); 1210:

Cugul (= *Kügül* a győri török *Ilbön*, F. és E. 1927. 195., *Wenzel* I: 105.) és 1086, 1234: *Guquer*, *Kuger* (= *gükér*, *kügér*) a már említett Bánk közelében.

Egy *Guquer* nevű embert „caput mansionis“-ként emlitenek a *Sár* (ma Séd) mellett fekvő *Sár* faluban. (Neve a *Sári majorban* maradt fenn Pappeszi, Berhida m.). *Sár*-nak egyik szomszédja a mohamedán *Kaliz*, ennek meg a *Bors* fia faluja. (Pannonh. Rt. I.)

A kügeriek (kügyerick) bakonyi erdőővők voltak. A hajdani falu nevét a mai *Kenyeri puszta* őrzi. Ilyen nevű pusztát találunk Vasban is Ostfiaszszonyfa (hesenyő név) mellett. Korábban ez is *Kegyery* volt (*Csánki*: II. 763.).

A *Kügerd*-nek alakilag talán a *Kukurd* (= *kükürd*) patak és halás (*Ortvay*: I. 448.) felel meg. (Ugyanott s ugyanazon vidékről találunk egy *Kukerkuta* nevű kutat is).

A „*kék*“ persze folyónevekben is gyakori. Bizonyára idetartozik a szóbanforgó területről Várpalota és Pátka mellett a két *Kikerítő* = *kék* + *ere* + *táva* (v. ö. ehhez *Kökénere*, *Ortvay*: *Vízrajz* és Okl. Sz.). Idevaló a Vác mellett említett *Kekallo* patak is (*Anjoukori Okmt.* I. 235.). Ez tehát nem *Kék* + *kalló* (mint az Okl. Sz. mondja), hanem állóvizet jelent. Pld.: *Vízalohely*, sive *machar* (= mocsár, Okl. Sz. „*víz-álló*“). (*Kalló* patakunk persze volt és van.) A Komárom-Csalóközi halasok közt ilyen nevek fordulnak elő (*Ortvay*, Okl. Sz.): *Állószeg*, *Állószeghátya* és *Kökénés-állószeg*. Egy *álló* nevű halastavat találunk a Zichy Okmt. mutatójában (387. l.). Az álló itt kétségtelenül állóvíz. Szinonimája neki a Szatmár-Tiszaháti *vesztegő* és *veszteglő*.

Kökéménünk tehát eléggé törökös környezetben fekszik, pedig azt éppen

csak érintettük. Későbbi feladat, hogy valaki ilyen irányú összefoglalást csináljon.

Bátky Zsigmond.

Ad. Szilágy megyében van *Diósad*. Ezt beszédközben legtöbbször így tagolják: *Dió + sad*, holott *Diós + ad* az. Ott van *Had + ad* is. Régen (1345) *Od* volt a neve, majd nyiltabb hangzóval *Ad*, aztán *Diósad*, mert nagy diótermő hely még ma is. Hajdanában az *Ady* család volt a birtokosa. Ezt eleinte *Od*-nak hívták s utána a községet is *Od*-nak, *Od-falu*-nak. Világos tehát, hogy egy *Od* nevű ember telepítette. *Ot*, *Ut*, *Uta*, *Otk* (a és k képzővel; az *Otk* az Etre nem tagja Karcsán: 1253.) sz. nevek csakhogyan vannak a régiségben. *Od* (ma Old) volt Baranyában, s részben az Odi, részben a töröknevű *Kazári* családé volt (*Csánki*). *Ot* (At) volt Zalában (köznemesi birtok), *Ad* Tolnában, *Otlaka* (Atlaka) ma is van Aradban (*Atkár?* Hevesben). Otsertő (= Otsirtő?) puszta volt Kiskun területén Fejériben (*Csánki*: III. 340.).

Egy *Ad + fi*, *Atfi*, *Otfi* előkelő család volt Gömörben (*Csánki*): A család a Balog nemzetség *Ath* tagjából származik le. Egyik *Ath*-nak a besenyő *Uza!* a testvére. A t-d-re v. ő. *Etü* és *Edü*, *Oius* és *Odus* sz. neveinket). Lehet, hogy ez az *Ad* van a besenyő *Osl* nemzetség *Ad + ul* (= *Ad + fia*) birtoka nevében is (*Karácsonyi*: Magyar. nemz.).

Az elmondottak után nem lepi meg az az olvasót, ha azt mondjuk, hogy a nevekben a török *at* = *ló* közsztó gyanítjuk, tulajdonnévképpen alkalmazva, annál is inkább, mert tudvalevő, hogy a török *Kolon*, *táj*, *ula* (= *ló*, *csikó*) szintén előjön nálunk személy- és helynévképpen.

Egy *At + lár* falu van pld. Kiszáziában. (A *lár* itt többes, tehát *At-*

lár a. m. az *Aték* telepe; nálunk pld. Kiskunságban van. *Tázlár* = Tázék, Kopaszék szállása.) Egy kaukázusi előkelőség neve *Bes + at* (= öt *ló*, M. Nyelv XI. 249. stb.).

Magyarban a *Cina*, *Lova*, *Lovad*, *Lovas*, *Lovász* csendülnek hozzá.

Bátky Zsigmond.

Bök, Bökeny. Komáromtól nem messze nyugatra, Aranyos határában fekszik *Bök* (újabbban *Bökk*) puszta, korábban, míg Aranyosba nem olvadt nemesi prédiüm. 1397-ben *Buk*-nek (olv.: *Bük*) írják s akkor *Alsó- és Felső-Bök* volt. Bökkel szomszédos és szintén Aranyosba olvadt: *Örke*, *Ontopa* és *Tebehát* puszta. Mindhárom török eredetű magyar személynév és régi prédiüm. Itt volt 1268-ban *Menk + ere* is. (*Ortvay*: Vízrajz). *Menk* kun név (*Gyárfás*: III.). Ezért és egyéb itteni helynév-analógia alapján azt hiszik, hogy *Bök* is török név.

R. Nagy László, *Bokor* és *Bakony* című cikkében (Magyar Nyelv 1927.) azt olvassuk, hogy a török *bök*, *bük*, púpos hátat, erdős dombot, erdőt jelent s jó egynéhány belsőázsiai összetett török helynevet is felemlít, melyeknek egyik tagja *bük*. Ha tudjuk, hogy *berek*, *erdő*, *ormán*, *tokaj* (meg a szerinte erről a töröl hajtott magyar *bokor* és *bakon*) járatos személynevek nálunk, joggal feltételezhetjük, hogy a velük jelentésileg többé-kevésbé azonos *bük* is az. Ilyen sz. nevét csakhogyan találunk is a régiségben (pld. *Buc* = *Bük* 1211-ben)! Egy *Bük* (*Buc*) nevű község volt Aradban (? , Vár. Reg.) s egy *Böki* Sárosban (*Karácsonyi*: Magyar. Nemz. I.).

Polgárdi mellett volt a XIII. sz.-ban *Buken-Somló* (ma Puszta-Somlyó), a *Buken* (*Bük*eny) nemzetség birtoka. Csanádban volt *Bukentalva* (ma Beka puszta), Baranyában *Bö-*

kény földje stb. *Bükény* itt világosan sz. név s olyan képzés, mint *Abony*, *Apony* stb. Bizonyára ez a sz. név van *Bökény*, *Bököny*, sőt talán *Bögöd* és *Bögöte* helyneveinkben is, melyekről régebben több volt, mint ma. (A *Vár. Reg.*-ban említett Bekényben *Ürkünd* török nevű ember lakott). A fejérmegyei *Bögöd* a török *Aba* mellett nemesi „terra“, pld. éppen besenyő területen fekszik, a vasmegyei *Bököd*, *Bögöte* és *Bekény* köznemesi birtokok pedig Sárvár tájékán vannak, ahol egymást hálalja a sok törökös helynév.

Báthy Zsigmond.

Csanak. Három Csanak községünk van, Komáromban, Győrben és Sopronban. Az *Etym. Szótár* azt mondja, hogy mindhárom *Csanak* (legkorábban említett t. i. 1238-ban a komáromi Vata-Csanakát), személynévből származik. Ilyen családnév csakugyan régen is volt, ma is van. De mi a *csanak*? A szótár azt mondja, hogy két *csanak* szavunk van. Az egyik a régi (első említése 1367-ből: „ezüst serleg, magyarul *csanak*“) s ez kun-törökből származik, a másik pedig a mai közmagyar *csanak* (fából készült merítő pohár, szilke stb.), s „ez csakis oszmán jövevényszó lehet, vidékenként szerb v. oláh közvetítésel“. Azt mondja aztán, hogy az ősmagyar *Csanak* személynévi és helynevek, ebből az élő magyar *csanak* közszókból nem származhatnak, amint azt *Kunos Ignác* gondolja.

Mi azonban a mai közmagyar *csanak* szavunk és tárgyunk *elterjedése* alapján azt hisszük, hogy e szavunk és tárgyunk a török hódítás előttről származik, s az oszmánság azt legfeljebb csupán újra magával hozta és jobban elterjesztette.*) Hogy pedig

tárgynévből személynév és belőle esetleg helynév lehet, arra bőségesen van példánk. Mi itt csupán a tárgyi-lag megegyező, *pohár*, *csupor*, *Koponya* és *Korsó* szavunkat hozzuk fel. 1401: Nicolaus Pohar 1301: dictus *Chupor* (Okl. Sz.), 1364: Kapunyas fia Miklós de *Kapunya* (*Zichy Okl. tár.*), 1436: Poss. *Korsod* (Tolna, *Csánki*). Vagyis szerintünk az őmagyar *Csanak* személynévi helynevek a mai közmagyar *csanak* szóból származnak. (*Szülke* családnévünk szintén van, megfelelője a szláv *Bratina* és *Kuskin*). *Koponya* és *Tekenő* különben dülönévképpen éppenúgy előfordul (Székelyföld), mint pld. a kölcsönvett német *Sechter* (= sajtár), s ebből *Söjtör*.

Báthy Zsigmond.

Gaz. *Zolnai Gyula* professzor a *Magyar Nyelv* 1928: 114. lapján *Pais Dezső Anonymus* könyvecskéjét ismertetvén, a következőt írja: „A *Peturgoz* (olv. *Petürgoz*) nevet pedig már azért is helytelen *Pétergaz*-zá alakítani át, mert utótagja így a *gaz* szó képzetét kelti, holott, mint a szerző maga mondja, a szláv *gozd* (= erdő) szónak a magyar változata van benne, amely szláv szó a magyarba egyébként nem került át“.

Nincs igaza, mert ilyen összetételű helyneveink ma is vannak. Ime: *Barcigaz* (Gömör, *F. és E.* 1927: 124.), *Doborgaz* (régebben *Dobrogaz* várjobbágy-község Pozsony) és mellette *Csókásgaz* (Arak alatt). Mindhárom

szerb-horvát nyelvhatáron, tehát Délutánatúlón van elterjedve. De éppenséggel nem úgy van, sőt a merítőcsanak horvát népi neve Slavóniában *kepcšja*, a török (perzsa) *kepcse* = merítő fakanál szóból. (A zágábi néprajzi muzeum Kalauza 1927), a parengi (Hunyad) oláhságnál pedig *cepceana* (*Népr. Értesítő* 1905), vagyis lehet, hogy u. az a szó, ami alkalmasint arra mutat, hogy a szót és tárgyat az oláhság a Balkánról hozta magával, mégpedig nem is régen.

*) A szótárírók feltevése szerint minden bizonytalanságot elhárítva azt kellene várnunk, hogy a *csanak* a

nak előtagja szintén személynév. Dülönévképpen gyakori Szilágyban és a szomszéd Kolozsban pld. *Nagygaz, Kiskügazza, Ficsurgaz, Égettgaz* (Petry: Szilágy m. mon., Jankó: Kallotaszeg).

Bátyk Zsigmond.

Akarattya pusztája Kenese mellett. (Válasz egy cserkésznek.) A név már 1108-ban és 1109-ben előfordul s mindkétszer terra *Akaratia*-nak van írva.

Megiejtésével nyelvészeink tudtommal nem próbálkoztak meg, pedig egyízben megpendítették, mondván, hogy az ilyenféle nevek értelmezéséhez többféle készüllet szükséges. Az *Etymologiai Szótár*ba azonban nincs felvéve.

Úgy látszik összetett szó. Utótagja az *atya*, talán dunántúliasan kettőzítetve *attya* szavunk lehet. (Pld.: *Ata*ból *Atta*, Somogy, *Bathyan*-ból *Battyán* Fejér m.). Egy *Attya* (1319-ben még *Atia*, *Athya*) pusztája van Pápa-Tapolcafő mellett. Előtagnak maradna az *Akar*. Ez alkalmasint az árpádkori *Akar*, *Akur*, *Okor*, *Okur*, *Ukur* név, mely személy- és helynévképpen egyaránt sűrűn előfordul. Legismertebb és legrégebbi a baranyai *Okorpatak*, mellette *Okorág*, (Okorága) és *Mónosokor* falu. Lehet, hogy a tolnai *Okrád*, *Okrágy* pusztája is *Okorágy*. Egy *Fekete Okor* dülönevet említ különben Jankó János a szomszéd Vöröserényből (Balaton néprajza).

Akarattya-hoz hasonló képzésű a Komárom-csallóközi *Ontopa*, melyet mi *Ond* + *apa*-nak magyaráztunk. (F. és E. 1923:61.), s feltettük, hogy *Ontopa* először személynév, s utána birtoknév. Ez állhat *Akarattya*-ra is. De lehetséges egy másik eset is, nevezetesen az, hogy két *Atya* nevű birtok volt Kenese mellett s az egyiket hívhatták *Akarattya*-nak *Akar* nevű

tulajdonosától, sőt az is, hogy *Akar* birtok is volt, *Atya* is volt, s a kettő összeolvadásából lett *Akarattya*. Hogy a helynévben a tulajdonos neve lehet bent, a terra megjelölés mutatja, vagyis így szólna magyarul: *Akar atya földje*.

Akar (okor) török szó, s jelentése folyóvíz, patak. Ennyit tudunk mondani róla (I. F. és E. 1923:24.).

Bátyk Zsigmond.

Szapár. Sopronmegyében virágzott a XII–XIII. sz.-ban a besenyő eredetű *Osl* (ma Ostfy) gazdag nemzetség. Nevét ma is őrzi ősi birtokuk *Osl* a Hanság szélén. Egyik családtagjukat *Beled*-nek (Belüd) hívták, s a mai soproni *Beled* is az övék volt. Volt aztán a sok között egy *Szopor* (Zupur) nevű falujuk is (ma F. és A. Szopor u. ott). Minthogy ez különben is „terra”-nak van mondva, bizonyos, hogy Szopor is személynév volt. Török nevet viselő családról lévén szó (oslu, vagy inkább aslu = gabona, *Gombocz*: Magy. Nyelv. 1924.), melyben pld. a török *Szatmár* is előfordul, joggal feltehetjük, hogy *Szopor* is törökből magyarázható. Az a véleményünk, hogy Szopor a török *szapmak* (= megfordulni, eltávolodni) igéből képezett névszó. Nemcsak alakilag, hanem jelentésbelileg is meg egyezik vele a fejérmegyei szintén besenyő *Kajtor* (= visszatérő) család és helységnév. Ilyen képzés a *kazar* és *kabar* népnév is (= futó, ill. lázadó).

Az Oslók egyik tagja *Sur* nevet viselt. Így hívták a második besenyő törzset s „ez a költürk (keletturkesztáni) feliratokból ismert *Csur* méltóságnévvel azonos” (u. ott). Egy *Súr* nevű községünk van Veszprém-ben a fejérmegyei határszélén. (Ez nem volt *Osl* birtok, máshol is volt *Súr*!).

Véletlenül szomszédos vele a mai *Szapar*, *Szapár* (1311: Zapor). Azt állítjuk, hogy ez ugyanaz, mint *Szapor*, vagyis szintén sz. névből keletkezett helynév. (Szapár családnév ma is van). Szapár mellett fekszik aztán *Dudar* (régen *Dudur*, *Dudor*), az Árpádokkal rokon Csákok birtoka. *Dudor*, tudjuk árpádkori sz. név. Azt gondoljuk szintén olyan képzés, mint *Szapor*, a török *tutmak* megragadni igéből, amelyből alkalmasint az avar *Tudun* méltóságnév is származott (Gombocz: U. o. 1916.).

Szilágyban és Kolozsban is van *Szopor*. (Bácskában is volt). A szilágyi már a *Vár. Reg.*-ban előjön egy *Kicsin* (Küsin) nevű emberrel kapcsolatban, ami arra mutat, hogy lakossága akkor magyar volt. Még a XIX. sz. elején is a *Szopori család* birta (*Petry*: Szilágy m. mon.), ami viszont számos analógia alapján azt teszi valószínűvé, hogy egy *Szopor* nevű ősi telepítette. Annyi mindenestre valószínű, hogy neve sz. név. Az már azonban alkalmasint csak véletlen, hogy 1666-ban egy *Bibarc* nevű lakosa is volt. (*Bibarc* = török *bejbarc* = bég-párduc. V. ö. *Bibarc* + *falva*, Székelyföld, *Biborc* család Hunyad, Csánki: V., *Babarc*, Baranya stb. Az erdélyiek alkalmasint Oláhországból felszakadt kunok). A kolozsi *Szopor* (régen ez is *Zupur*, *Zopor* = *Szopor*) a töröknevű *Borsa* (= bors) nemzetség (innen a kolozsi *Borsa* falu) iklódi ágáé volt, s a XV. sz.-ban az ugyancsak török nevű *Karácsa* család szerepel benne. (Éz és társai, Szubasa, Harambasa és Jaurank vajvodák oláhországi kunok voltak, L. Nagy László: Valacho-Turcica, aus den Forschungsarbeiten d. Coll. Hung. in Berlin 1927.).

Vannak, vagy voltak aztán *Szabar* nevű községeink Vasban, Zalában, Tolnában, Baranyában (régen *Zupor*,

Zabor). Egy comes Paulus, Filius Zabor (olv. Szobor, Szabor) 1271-ben említetik (*Kovács*: Index). Az a nézetünk, hogy e sz. névben nem a szober (oszlop) szó van, bár *Szobor*, *Cobor*, *Szobros* családnéveink szintén vannak, hogy tehát a *Szabor*-ok is idetartoznak, (Egy *Szabar* pld. Arges mellett is van). A b-p váltakozás egészen közönséges (pld. Tepe, Tepély, Tebehát helyneveink a török tepe = halom szóból).

Van aztán egy *Szaporca* nevű községünk (régen kettő is volt) Baranyában. Mindkettő a horvát nyelvhatár szélén az Ormánsában fekszik. Az egyik (a ma is meglevő Szaporca), amelyik a XIII. sz.-ban Soklós (ma Siklós) várához tartozott, a régi *Bétköz*-be esett, s a töröknevű *Kedn* nemzetség birtoka volt, bizonyára eredetileg is magyar falu lehetett. Ma is tiszta reformátusság lakja. Itt volt a *Szaporca* patak is „iuxta terra Gyulae“ (= Gyula). Ez a Szaporca a török nevű *Okor* folyócskának volt egyik ága, „mely *Almás*-nak is nevezetik. (*Ortvay*: Régi vízrajz). Azért mondjuk el mindezt ilyen részletesen, hogy valaki e nevünket a délszláv *Zapor* = zsülip, malomgát szóval akarván kapcsolatba hozni (bár *Gátvége* volt Délbaranyában) ezekről meg ne feledkezzen (ez a származtatás egyébként, itt nem részletezhető ckokból, helynemálló). *Szaporca* szerintünk tehát személynév: *Szapor* + *ca*. Erre mutat nézetünk szerint már az is, hogy egymástól nem messze kettő volt belőle s oklevelekben egyidőtájtban merülnek fel. Arra számos példát tudunk felhozni az árpádkori településtörténetből, hogy egymáshoz közeleső jegynevű ülések, mégpedig rendszeren alapítójuk nevéből elnevezve, ugyanannak az egyénnek, vagy utódjának az alapításai. Így lesz ez itt is. Törökös magyar sze-

mélynevet ezen a területen joggal feltételezhetünk. Hogy patakok is vi-selhettek személynevet birtokosaik után, abban semmi különös nincs (pld. Korszán-, Tormás-, Balog-patak stb.). A *ca* (csa) szerintünk magyar kicsinyítő képző, az amelyik pld. a szilágyi *Várca* (1391.), *Bakóca* (1317.), *Bánca* (1308.), *Besence* (1338.) stb. nevében is benne van.

1270—1290-ben egy *Itce* nevű bcsenyőt említenek, akinek az apja *Ite-mir*; Ez azonban alkalmasint *Itek* (Itec) lesz. (Gombocz: Magy. Nyelv 1915: 150.). *Itek*, cumanus Borsodban 1283. Hogy ez a török *Itemir* még késői korban is használatos sz. név volt, mutatja az, hogy *Hazugdon* és *Becsvölgyön* (Zala) 1513-ban is szerepelnek *Itemer*-ek (Csánki III. Becsvölgyön Tiván-ok is, u. o. 189.) Az *Itek* alkalmasint az *it* (= kutya) kicsinyítője. (Idetartozik *Cenk* = kutyakölyök helynevünk is, valamint a *Balá*-k is. Pld. *Balavására* Küküllőben, az odaszakadt Szalókok hagyományos *Bala* családtagja után. A torontáli *Itebő*, ma *Itebe* is alkalmasint idevonható (*It* + *beg*).

Bátky Zsigmond.

Eszény, Eszék. Az előbbi ma pusztá Bodajk mellett Fejérben. 1274-ben (írva *Ezen*), a Szalók nembeli II. Ant birja. Később az *Eszeny* család szerepel benne földesúrként (Karácsonyi: Magy. nemz. és Károly: Fejér m. tört.). Szomszédja a törökös nevű *Kajmat*, *Bajonka* stb.

Egy másik *Eszény* (ma is megvan Szabolcsban) „*alio nomina Apa*“ ugyanabban az időtájban kerül oklevélbe, mint a Becse-Gergely nemzetiség ősi birtoka. Tőlük veszik meg a *Baksá*-k, akiknek II. Tamás ágából ered a zempléni *Eszényi* család. Zemplénben is van *Eszényke* Zétény mellett.

Biharban volt *Ezentelek*, ma *Szent-Elek*.

Eze, Ezen különben árpádkori személynév. (Kovács: Index. Az *Ok*i. Sz. kérdőjellel az ész-ből magyarázza).

Lehet, hogy idetartozik a 'dobokai *Esztény* is, ahol az *Esztény* család lakott. *Esztény* szintén használatos sz. név. *Esztén* volt Baranyában.

Azt gondoljuk, hogy az *Ez* + *en* (*Eszeny*) a török *ez* + *mek* = szét-taposni, széttörni igéből származó névszó, ill. sz. név, vagyis olyan nomen actoris képzés, mint pld. *Buz* + *an*, *Csak* + *an* stb. (a szétrombolni, illetve ütni igéből).

Bizonyára a címül tett szó van az *Eszenyő-bükk* hegy és patak nevében is Gyergyóremete mellett.

Bátky Zsigmond.

Bakónak (válasz). A zalai Bakónaknak nincs köze a Bakon > Bakonyhoz. Régi alakjai: *Bokonuk*, *Bokolnuk*, *Bakcnok*, *Bakonik*. Alapszava a régi magyar *Bakó* személynév lehet. Innen pld. *Bakófalva* Zalában és Valkóban. A *nok*, *nik* itt kicsinyítő képző (pld. Szolnok, régen Szónok = Szó + nok). Talán ilyen képzés az ugyancsak zalai *Dobolnok* és *Dobronok* s a valkói *Bakonik* (ú. ott volt Bakove is).

Koponyás patak. Kám, Vas m. (válasz). Szabad ugyan a koponyára gondolnunk, de csakis e szavunknak régi értelmére, amikor az edényt, vödört s effélet jelentett. Olyan fogalomkörből van tehát véve, mint a *Teke-nyős völgy* (F. és E. 1927:123.), *Szökrön völgy* (= szekrény, láda v.), *Szekrényes patak* (Nemespéczel, ill. Bucsuta mellett). *Bölcsösér-patak* (a Nagykunságban (Gyárfás III: 478.). Különben *Koponya* éppennyú előjört dülönévképpen, mint *Tekenő* (Zápszony és Felvinc határnevei között).

Bátky Zsigmond.